

№7 (26)

середа, 9 квітня 2003 року

РОМАНИ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ДВОТИЖНЕВИК

РОМСЬКІ НАРОДНІ ВІСТІ
МАНУШАНО РОМАНО НЕВИПЕ

92

Ціна договірна

... Збудував я, люди, Храм оцей Високий.
В ньому Бог єдиний – то Циганське Слово...

Лекса Мануш

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

8 КВІТНЯ - МІЖНАРОДНИЙ ДЕНЬ РОМІВ

ВЕСНА І РОМИ ТОМНА АЙ Е РОМА

йшла розмова днями на сесії Верховної Ради. ...Буханець хліба подорожчав. Правда, багато хто не звернув увагу на те, що хлібини, які надходять у продаж, скажімо в Ужгороді, формою нагадують попередні, а ось вмістом - набагато легші. Роми, як найбільш незахищені громадяни, змушені купувати хлібини вищого сорту на 20-30 копійок вище... А хліб "Бамівський", "Карпатський", "Доманинський" і т.

Наші предки займалися ремеслом, яке передавалося їм із покоління у покоління. Це ковальство, музика і таке інше. Старі майстри творили вироби, якими дивували людей. Найбільше виробами ковальства. Півнати таємниці їх ремесла було дано не кожному. Як і гру на різних музичних інструментах.

Але сьогодні я для розмови із читачами обрав ось таку проблему: впродовж кількох сотень літ мало що написано у різних виданнях про те, як роми і ставляться до праці на землі. По-перше, такий був час, коли мої предки кочували. А по-друге, навздогін було працювати на землі, котра належала багатим, як можна було заробляти на хліб і до нього музикою, ворожінням (то жінки), ремеслом і... продажем коней...

Зараз різні державні управління (при облдержадміністраціях) думають про весну, хліб. За грати потрапив і пан Козаченко - один із високих чинів (віце-прем'єр з питань агропромислового комплексу), причетний до продажу зерна... Хочеться думати, що чергова кампанія ув'язнити того, на кого можна списати багато чого, - не панацея від усіх бід. І про це

тифікати" на неї. Але треба, щоб держава допомагала, давала кредити.

А що ж роми? Немало їх теж були колгоспниками, трудилися у радгоспах. Виконували найважливішу роботу на фермах.

На пальцях однієї руки можна полічити тих, котрі мають сертифікати. Наша газета писала про рома, жителя села Руські Комарівці на Ужгородщині, котрий отримав майже 5 гектарів землі. Але ж змушений був віддати її в оренду - не було за що навіть зорати, чим засадити. Всі, хто потребує - ром, гадже - повинні мати можливість отримати допомогу від держави.

Сотні ромів, з якими довелося розмовляти (багато з них звертаються усно та й пишуть у редакцію), діляться своїми проблемами: весна іде, хотілося б на землі господарювати. Та й у попередні роки чомусь виходило так, що керівники сіл, господарств дуже часто виділяли землю для ромів на заболочених, пісних ґрунтах, далеко від села. Згодом нарікають, як довелося чути у Великих Лучках на Мукачівщині, мовляв, не хочуть обробляти, бо не люблять землю. Це далеко не так.

Земля - годувальниця у різні часи. Дуже хотілося щоб ромам йшли назустріч (а прикладів справді людського ставлення до них є чимало). Як відомо, сільські ради мають у своєму розпорядженні теж землю. У першу чергу, її повинні б виділяти тим, хто є найнезахищенішим у цей економічно важкий час. У певній частині ромів (майже в кожному таборі) вже є коні. А це можливість зорати, посіяти... Треба допомогти з посівним матеріалом. Це давно робиться у Молдові. І пшеницю, і кукурудзу вміють роми вирощувати. І картоплю, яку називають другим хлібом.

Підімо ж людям назустріч! Будемо з хлібом! Діти теж привчаються у низинних селах, де є табори, працювати на землі. Праця ця важка, але вона дає можливість хоч якось прогудувати людину.

З розпадом Союзу все змінилось. Одначе з часом ті з колгоспників, котрі добре трудилися, отримали землю, а згодом і "сер-

Сьогодні в номері:

Чи буде Україна з бюджетом?

3 стор.

Роми Греції

4 стор.

Дзвони надії

7 стор.

Роми весь час у леті, вони, як птахи... 9 стор.

Муки пошуку свіжого слова

8 стор.

Поради від Ради

10 стор.

"Ромська красуня - 2003"

10 стор.

Аладар Адам

РОМ-ПРЕС

В Україні "всенародно обговорюють" референдум

В Україні з ініціативи місцевих органів влади активізувалося обговорення пропозицій Президента про внесення змін до Конституції. Як твердять урядовці, громадяни в основному підтримують Президента. Дещо іншої думки соціологи, вони кажуть, що третина людей взагалі не чула про ініціативу. А опозиція називає "всенародне обговорення" примусовим. В останні дні до цих оцінок додалися і розмови про те, що Президент Кучма може оголосити референдум, аби затвердити зміни до Конституції.

Багато депутатів розповідають, що районні та обласні держадміністрації вже не опікуються тим, аби відбулися збори у трудових колективах, вони бачать своїм завданням лише отримання протоколів таких зборів із схвальними відгуками.

В інтерв'ю Бі-Бі-Сі лідер "Нашої України" Віктор Ющенко сказав, що про те, як відбувається "обговорення", вже складають анекдоти. Він припускає, що черговим кроком влади може стати оголошення референдуму.

Конституційний Суд України свого часу визначив, що лише законодавчий орган - парламент - уповноважений вносити зміни до Конституції. І тому немає жодних підстав передавати на затвердження народові низку конституційних правок.

Золото України добувають у Мужівці

Неподалік закарпатського міста Берегово, в таборі якого мешкають близько 3 тисяч ромів, котрі нині перебувають у суцільних негараздах через безробіття, розташоване невелике село Мужівка. Воно відоме тим, що тут добувають золото. За повідомленням компетентних осіб із Закарпатської обласної держадміністрації, через падіння курсу золота на світовому ринку, Кабінет Міністрів очікував із вкладенням коштів у розробку Мужівського рудника. Наразі стало відомо, що прем'єр-міністр Віктор Янукович підтримав проект другої черги Мужівського золоторудника - на ці потреби виділено значні кошти. На золотопрометалевому комбінаті працюють понад 300 чоловік. Згідно з проектом, дохід від продажу золота передбачається значний - до 60 мільйонів гривень. Запаси руди тут великі.

Нелегалів стає більше

У зв'язку із зростанням кількості біженців, нелегальних мігрантів, наближення кордонів Євросоюзу, Верховна Рада днями була змушена повернутися до цього проблем. Доповідь щодо законопроекту про державну та міграційну службу в Україні зробив депутат Олександр Бандурка.

Дев'ять відомств сьогодні займаються цією проблемою. А де багато "няжок" - рідка міграція повнісі. Тому визначено статус, функції та повноваження нового органу.

Голова Комітету Верховної Ради з питань національних меншин і міжнародних відносин Геннадій Удовенко у співдовіді наголосив, що міграційна служба потрібна, але він поставив під сумнів доцільність підпорядкування її міністерству внутрішніх справ. Отже, слово за Президентом.

У Закарпатті - новий начальник

Служби безпеки

50-річний полковник Микола Іващенко став новим начальником управління Служби безпеки України в Закарпатській області. Народився на Житомирщині, до призначення на цю високу посаду працював у органах держбезпеки на різних посадах. Перед Ужгородом - заступником начальника Головного управління по боротьбі з організованою злочинністю та корупцією.

Нового начальника УСБУ днями представив голова Служби безпеки України генерал армії Володимир Радченко.

Тема розмови під час аудієнції

з Папою Римським - голодомор

Спікер Верховної Ради Володимир Литвин під час свого перебування в Італії мав аудієнцію у Папи Римського. Розмова йшла про голодомор й 60-ту річницю подій на Волині, жертвами якої стали тисячі українців та поляків.

У листопаді цього року в Римі буде відправлено Літургію і пам'яті жертв голодомору.

Фільм "Обличчя протесту"

Справжнім відкриттям нашого часу став фільм Андрія Шевченка "Обличчя протесту". Він про акцію "Україна без Кучми", про проблеми насуцні. Не шукайте в стрічці присутності Леоніда Кучми, Бакая, Суркіса чи Медведчука. Вони, як образно кажуть, десь там вгадуються.

Режисер Андрій Шевченко та його команда показали учасників акції крупним планом - одні на боці влади (керівник групи "Беркут", мільйонер), а інші - серед тих, хто хоче іншого життя в Україні. На презентації йшла мова про уроки фільму, про своєчасність гасла "Здобудем Україну або загинемо у боротьбі за неї". Фільм знято за кошти фонду "Відродження".

Зустріч у Черкасах

25 березня в Черкаській обласній адміністрації відбулася зустріч представників національних меншин області з головою державного комітету України у справах національностей та міграції Г.Г.Москалем. На зустрічі були присутні представники обласної адміністрації, національні громади області: вірменська, чеченська, німецька, єврейська, корейська, російська, ромська та інші. Ромську національну меншину представляли чотири різні громадські організації області: Звенигородська ромська організація "Романі катуна", Уманська ромська організація "Форум ромен Уманщини", Черкаська ромська організація "Рома", Золотоношська ромська організація "Аме рома". Було розглянуто коло різних питань. Представники національних меншин ставили питання як пану Москалю, так і представникам обласної адміністрації. Зустріч була плідною і цікавою.

Влас.кор. В.Бамбула

ПІДНІМІТЬСЯ, РОМИ! ОПРЕ, РОМА!

Вже понад 30 років світ відзначає Міжнародний день ромів. Він був прийнятий 8 квітня 1971 року на першому з'їзді Міжнародної Ромської Унії, який проходив у передмісті Лондона (Англія). На ньому були присутні представники з Індії (прабатьківщини ромів) та двадцяти ромських неурядових організацій.

Які визначні рішення приймав конгрес? Було започатковано міжнародний ромський рух, створена перша Міжнародна унія з захисту прав ромів. Уперше роми засвідчили всьому світу, що вони не бажають називатися циганами, а ромами. Затверджено символи ромів: прапор, герб та гімн.

Велике значення цього з'їзду і в тому, що він затвердив і Статут організації Ромської Унії.

Свято, присвячене Міжнародному дню ромів

Культурно-просвітні Товариство "Рома і Мир" (м.Ростов-на-Дону) нещодавно організувало у відомому місцевому клубі "Атланта" вечір ромської музики для молоді. Організацією цього заходу для ромської молоді активно займався відповідальний секретар Ростовської громадської організації "Рома і Мир" Павло Лиманський. Для цього активісти Товариства "Рома і Мир" приїздили з Москви диски з сучасними ромськими піснями і мелодіями, а також запросили відомих ромських артистів Тахира Боброва й Артура Ульченка, які виступили з цікавою й азартною концертною програмою перед

Темно дівес свенто авла роменгеро

молодими глядачами. Ромська молодь була в захопленні від надзвичайно чудового виступу ромських артистів.

Такі молодіжні ромські вечори представники ромського Товариства "Рома і Мир" планують проводити кожної середи. Це згуртуватиме ромську молодь і прищеплюватиме любов до національної музики, народних традицій.

А 8 квітня цього року представники цього ж ромського Товариства планують провести свято, яке буде присвячене Міжнародному дню ромів.

Для цього заходу Товариство "Рома і Мир" бере в оренду Будинку культури "Електрон". На це зібрання запрошують представників не лише з Росії, а й з інших країн. Таке запрошення для нашого культурно-просвітнього Товариства "Романі Яг" надійшло на ім'я голови Товариства Аладара Адама.

Голова Товариства "Романі Яг" Аладар Адам від усіх працівників редакції одноім'яної газети дякує за запрошення і бажає успішним святам плідної роботи і великих успіхів.

Наш кор.

СЛОВО ВЛАДИ

ЗУСТРІЧ ГУБЕРНАТОРА З ПРАЦІВНИКАМИ МАС-МЕДІА

Щотижня голова ОДА Іван Різак проводить прес-конференцію з представниками мас-медіа у прес-центрі Закарпатської облдержадміністрації.

На останній Іван Михайлович зулупився на тих подіях, які відбуваються у нашій державі, а також області.

Зокрема, повідомив про те, що у багатьох трудових колективах області підтримують назрілі реформи в країні, які пропонує Президент України щодо двопалатного парламенту, реформи судів, виборів прем'єр-міністра й членів уряду тощо.

"Візит нашого Президента у Монголію і Китай є надзвичайно важливим і, думаю, що їхні проекти не залишаться у протоколах", - зауважив І.Різак. Поліпшення взаємодійності України з цими країнами дасть можливість до реальної співпраці. Далі Іван Михайлович сказав, що завдяки підтримці нашого уряду щодо вільної економічної зони, то, не вдаючись до детального аналізу,

лише зауважив, що завдяки цій підтримці незабаром у Закарпатті відкриються два потужні заводи, на яких знайдуть своє працевлаштування кілька тисяч закарпатців.

Іван Різак також зазначив, що на недавній колегії розглядалося питання, що стосується поліпшення медичного обслуговування населення: 39 млн. грн. на цей рік додано до бюджету для медичного обслуговування.

Порушувалося також питання про створення медичного центру для поліпшення лікування чорнобильців. Незабаром це стане реальністю.

Вивезення з нашої області цінної деревини, а особливо кругляка, теж хвилює працівників облдержадміністрації. Усе робиться можливе, щоб зупинити вивезення кругляка: деревина повинна перероблятися в нашій області. Це дасть чималий дохід у бюджет нашої області.

Важливим залишається питання щодо ціни на хліб. Стараємося, щоб ціни на хліб були стабільні-

ми і не зростали. Є уже певні напрацювання.

Радує й те, що плата за споживання енергоносіїв зростає на 10-12 відсотків, а за споживання газу приблизно на 74 відсотки. Тому шукаємо внутрішні резерви для поліпшення обслуговування населення.

Розгорнулася підготовка до весняно-польових робіт.

Вони повинні розпочатися вчасно, а хлібороби не повинні мати проблем.

Іван Михайлович відповів на усі запитання журналістів.

Наш кор.

ВЕРХОВНА РАДА ЗАБОРОНИЛА ЦЕНЗУРУ ЗМІ

Верховна рада України прийняла закон, що забороняє цензуру засобів масової інформації. За прийняття цього рішення проголосували 252 депутати при необхідному мінімумі 226 голосів. У законі вказано, що цензурою вважається будь-яка вимога на попереднє узгодження інформації ЗМІ, яка може виходити як від органів влади, так і від власників засобів масової інформації.

У законі також говориться про те, що органи влади можуть вимагати від ЗМІ спростування інформації.

У випадку подання позову з вимогою відшкодувати моральні збитки позивач сплачує 1% мита

від вимоги відшкодувати 100 неоподатковуваних мінімумів, 5% - від 100 до 10 000 неоподатковуваних мінімумів, і 10% - понад 10 000 неоподатковуваних мінімумів.

Прийнятий закон також звільняє журналістів від відповідальності за розповсюдження закритої інформації, якщо суд прийме рішення про суцільну її значимість.

У випадку приховування або відмови в наданні інформації посадовими особами стягується штраф у розмірі від 15 до 25 неоподатковуваних мінімумів, повторне ненадання інформації карається штрафом від 25 до 50 неоподатковуваних мінімумів.

З ПРИВОДУ

Буквально минулої неділі в "Епіцентрі" В'ячеслава Пиховська зіткнулися думки двох - лідера комуністів Петра Симоненка - ініціатора парламентського скандалу навколо Бюджету-2003, та голови профільного комітету Петра Порошенка. Нагадаємо нашим читачам, що детальне вивчення лідером КПУ Петром Симоненком аудіозапису і стенограми пленарного засідання, в ході якого приймався Бюджет-2003, породило завуувану сфальсифікованість однієї з стенограм. Зрештою, як і самого Бюджету (його, до речі, у такому вигляді підписав Президент). За словами Симоненка, члени фракції "Наша Україна" на свій розсуд перенаправляли кошти на фінансування своїх виборчих округів.

ЧИ БУДЕ УКРАЇНА З БЮДЖЕТОМ?

А що ж Порошенко? Він у відповідь на те, що "регламентська комісія" на цьому тижні вивчатиме фальсифікацію, сказав: ось заява 50-ти народних депутатів, спробуємо роз'яснити комісії що й до чого. На глибоке переконання Петра Порошенка: "Бюджетний скандал - спроба розіграти політичну карту".

Голова комітету Верховної Ради з питань бюджету якоюсь мірою має рацію. Про це свідчать масштаб скандалу, в який постійно втягуються нові й різні політичні сили. Депутат від СДПУ (о) Нестор Шуфрич не перестав говорити з різних трибун, в інтерв'ю журналістам, що приблизно на 11 мільйонів збільшено параметри в бюджеті Вінниці й Вінницької області, а також Черкас. На Вінницю есдек Шуфрич натякає тому, що там у 12-му виборчому окрузі працюють депутати нинішньої голова бюджетної комісії. Аби "підобритися" до своїх виборців, він "заклав" на користь Вінниці додатково 4,5 млн. гривень, крім того, 2 мільйони передбачено на реконструкцію стадіону в цьому місті.

Гвалт! - шумлять не лише есдеки, а й усід за Петром Симоненком, представники інших партій, які в опозиції до "нашоукраїнців", Мороза і Юлія Тимошенко. І в цьому немає нічого дивного: багатьох манить крісло Петра Порошенка, яке дає мож-

ливість благословляти або ж ні хід пропозицій про фінансування.

В актив Петра Порошенка треба сказати, що він не лише зміг витримати всі, передбачені бюджетним комітетом, вимоги й терміни, а й зумів би забезпечити ухвалення відповідального документа до 1 грудня. Перешкодила відставка уряду Кінаха й призначення новим прем'єром Віктора Януковича, який заговорив про різке зменшення бюджетних доходів і видатків.

А далі - ще одна перепона. 17 грудня, натхненні Віктором Медведчуком представники президентської більшості, поіменним голосуванням скасували результати другого читання по Бюджету, а також усунули "опозиційну четверку", у тому числі й Петра Порошенка від головування в парламентських комітетах. На певний час роботу Верховної Ради було заблоковано...

Утім, 24 грудня, опозиція знову отримала свої комітети. 26 грудня Бюджет, нарешті, було ухвалено в цілому.

І ось 13 березня Петро Симоненко з парламентської трибуни заявив: Бюджет-2003 сфальсифіковано, між цифрами, які го- лосувались у сесійній залі 26 грудня, і цифрами, які вийшли до остаточного тексту, підписаного Президентом, існують розбіжності принаймні на 300 млн. гривень.

Робочій групі на чолі з першим віце-спікером Геннадієм Васильєвим було доручено вивчити ситуацію. Депутат Анатолій Матвієнко просив не давати коментарів доти, аж поки не буде встановлено мотивацій порушень (можливо, тут не якась вигода, а технічна помилка).

Залишається поставити запитання: невже так легко й просто в такому важливому документі - кошторисі держави - зробити фальсифікацію. А Президент підпише його, себто документ, без проблем.

Заступник голови бюджетного комітету Євген Жовтяк пояснює певні розбіжності між проголосованим і кінцевим варіантом у бюджеті так.

Розбіжності, по-перше, майже не впливають на документ в цілому, а по-друге, викликані лише недосконалою процедурою кінцевого читання та голосування, коли в сесійному залі "з голосу" виносять пропозиції, і спікер їх ставить на голосування.

Виявляється, поспішність (Президент говорив: де Бюджет?!), а спікер Володимир Литвин повторював те саме. Як наслідок - працісний секретаріат комітету десь зробили ненавмісні помилки. До того ж Бюджет приймався останнього дня перед Новим роком - треба ж у 2003-й вступити з основним фінансовим документом держа-

ви. Всі пропозиції озвучували в залі депутат В.Асадчев. Тоді велися і аудіозапис, і стенограма. Скажімо, депутат Лустовоїтенко вніс свою пропозицію зі свого місця, однак його мікрофон не був увімкнений. Спікер та депутати почули слова, а от стенографіст - ні. Цей прохерк і став причиною конфлікту - кожен намагався вписати в нього те, що йому впадало.

Відома політична сила з Адміністрації Президента (її очолює Віктор Медведчук) роздула до неймовірності скандал. Вийшла добра нагода познущатися з одного з найближчих до Віктора Ющенка. Він же, голова "Нашої України", переконливо сказав, що вірить у фаховість і порядність голови бюджетного комітету.

Додамо й такі факти: голова бюджетного комітету вніс на розгляд парламенту проект постанови, пунктом першим якої Бюджет-2003 скасовувався, пунктом другим (у разі ухвалення пункту першого) оголошувалася недовіра Петрові Порошенку, а пунктом третім (за ухваленням пункту другого) посилався у відставку весь бюджетний комітет. Хід вивівся правильним - ставити під загрозу головний фінансовий документ країни не хотіли.

На сьогоднішній бюджетний скандал з гострою переведено у хронічну стадію. В чому вона полягає?

Робоча група Г.Васильєва 21 березня консенсусом ухвалила заяву, де підтвердила наявність "відмінностей" у проекті Закону України "Про Державний бюджет України на 2003 рік", розданому народним депутатам України на третє читання 26 грудня 2002 року, та в тексті вказаного закону, підписаного Головою Верховної Ради України, але пов'язала їх з "виключно технічними та організаційними причинами, які обумовлені стилісними термінами прийняття проекту Закону України "Про Державний бюджет України на 2003 рік" у третьому читанні та в цілому".

Мета скандалу прозора - виведення Петра Порошенка з керування одним із найважливіших парламентських комітетів - бюджетного, послаблення позицій "Нашої України", тінь на Віктора Ющенка.

Отже, Бюджет став знярадям у політичній боротьбі. Міністр економіки і з питань європейської інтеграції Валерій Хорошковський ситуацію, що склалася, назвав "критичною". Це означає, за його словами, "що система прийняття бюджету є недосконалою". Проблема вийшла за рамки Верховної Ради і стала проблемою суспільства. Якщо вона не вирішиться, тобто ми не знайдемо шляхи її системного вирішення, буде дуже погано.

Юлія Зейкан

Радяться представники

громадських організацій національних меншин

В місті Київ (Пуша Воцля) - з 24 по 26 березня проходила конференція "Представники громадських організацій національних меншин України при Президентові України". На конференції були присутні члени ради, керівники обласних управлінь (відділів) національних меншин та міграції, представники Адміністрації Президента України, міністерства освіти і науки України, Держкомнаціміграції, народні депутати України.

До складу ради входять: Ілля Михайлович Левітас - голова ради, Нвер Минацханович Мхітарян - заступник голови ради, Аладар Євгенович Адам - голова Закарпатського культурно-просвітнього товариства "Романі Я", Олег Іванович Гайнчеру - головний консультант Управління з гуманітарних питань Головного управління з питань внутрішньої політики Адміністрації Президента України та ін.

Розпочав засідання ради громадських організацій національних меншин Ілля Михайлович Левітас - голова ради представників громадських організацій національних меншин України при Президентові України. Свій виступ він роз-

почав з привітання учасників конференції, потім виступив з доповіддю "Нагальні проблеми національних меншин України".

Далі з доповіддю виступив Г.Г.Москаль - голова державного комітету України у справах національностей та міграції. На обговорення він поставив питання: змінювати чи ні закон про національні меншини. За його словами, зараз комітет розглядає закон про еміграцію, закон про притулок, парламентські слухання про депортованих українців. Г.Г.Москаль висловив подяку І.М.Левітасу та всім членам ради за співпрацю.

Потім виступив Іван Васильович Полеску - доктор філософських наук, народний депутат II - III скликань. Тема його свідоповіді "Про європейську хартію регіональних мов або мов меншин". З темою "Пропозиції до європейської хартію регіональних мов або мов меншин" виступив Нвер Минацханович Мхітарян - президент Спілки вірмен України, народний депутат України, заступник голови ради.

З привітаннями виступили також Г.И.Удовенко - голова Комітету Верховної Ради України з питань національних меншин і міжнарод-

них відносин; Ганна Павлівна Чміль - заступник державного секретаря міністерства культури і мистецтв України, кандидат філософських наук, член - кореспондент академії мистецтв України; Б.Я.Драгін - заступник головного редактора "Дзєнік Кийовський".

На засіданні також обговорювався проект Закону "Про національні меншини України". Після тривалих дискусій було вирішено проект Закону доопрацювати. Далі велися дискусії на найбільшій темі національних меншин України. Це те, що не вирішуються питання фінансування національних меншин культурних програм; немає національного представництва; немає фінансування на раду національних товариств; держава не виділяє коштів на видавничтво газет національних меншин; також розглядалося питання про Центр освіти. Деякі "недільні школи" припинили діяльність, бо держава не виділяє кошти на їх функціонування.

На завершення засідання відбувся концерт за участі художніх колективів національних меншин.

Людмила Кравченко,
м. Бровари

У метро - звучить поезія

Упродовж двох місяців у метрополітені звучатимуть українською мовою твори видатних поетів XIX - XX століть - встановлені постери з поезіями Шевченка, Лесі Українки, Антонича, Плужника, Сосюри, інших українських класиків. Отже, в Києві, Харкові та Дніпропетровську, де не так часто у спілкуванні послугуються українською мовою, прилучатимуться до культурної спадщини народу.

Цей оригінальний проект започаткував міжнародний фонд "Відродження".

Судове засідання перенесено і зв'язку з неявкою відповідача із газети "Вісті тижня"

Брудним пасквілем назвали читачі, різного віку, національності розлогу статтю "Цигани", опубліковану в закарпатському незалежному щотижневикі "Вісті тижня" (газета від 8 лютого цього року), де в.о. головного редактора Олег Ладичев (засновник видання - Всеукраїнське державне багатопрофільне видавництво "Карпати"). Стаття на цілу сторінку вийшла напередодні міжнародного круглого стола "ЗМІ і роми". Отож з нею мали можливість познайомитися представники від багатьох ромських організацій та журналісти України, Угорщини, Словаччини, Чехії, відповідальний представник Держкомінформу політики України, інші.

На 4 квітня цього року було призначено засідання судової справи за позовом А.Е.Адама до газети "Вісті тижня" про захист честі, гідності та ділової репутації. У зв'язку з неявкою на судове засідання відповідача, суд переніс слухання цієї справи на 25 квітня ц.р.

Вл. Інформ

У Львові відкриють меморіальну дошку Джохару Дудаєву

Наприкінці квітня у Львові на вулиці Джохара Дудаєва буде відкрито меморіальну дошку першому президенту Чечні. Відкриття ініціює львівською організацією "Меморіал". На відкриття мають намір прийти представники російської громадської організації "Меморіал", які планують розповісти львів'янам про порушення прав людини в Чечні. До речі, московський "Меморіал" ініціював розгляд цього питання на засіданні Ради Європи, яке відбудеться 11 квітня.

Проти відкриття дошки виступила Спілка офіцерів Львівщини, яка звернулася з вимогою до керівників міста не допустити увіковічнення пам'яті Дудаєва у Львові.

Марта Швець, м.Львів

Роми Греції

"Народилася я у селі поблизу Пиргос у північно-західній Пелопонезії у 1966 році. Мій батько і мати працювали на полі, допомагаючи місцевим фермерам збирати врожай. Інколи я їм допомагала, але, як правило, залишалась вдома і займалась домашньою роботою, доглядала за

своїми молодшими братиками і сестрами. Мені здається, що мені було десь шістнадцять років, коли тато вирішив, що нам краще переїхати в Афіни, оскільки там легше заробити на життя. Отже, ми спакували всі наші пожитки і поїхали в Афіни. Спочатку ми оселилися біля сміттєзвалища поблизу Аспропиргос, але потім переїхали до так званого табору. Табір знаходився у районі Ано Ліузіа, де ромам дозволили поставити бараки. Ми побудували наш барак з жерсті, нейлонових листів і дерев'яних балок. В нас не було води, електрики і каналізації, отже, можете уявити, що там робилось. Там жило близько 100 ромських сімей, коли було вирішено нас виселити. Прийшли представники міліції і пригрозили знищити наш барак, якщо ми не зали-

шимо місце. Отже, після того, як наш табір знищили, ми трохи пороздвигались і оселились у новому таборі. Умови життя залишилися тими самими без води, електрики, каналізації. Новий табір знаходився біля стоянки сміттємаши, і ви можете уявити, який запах там був. Було потрачено

неї сміття, і вона лишилась похованою під ним. Ми досі не знайшли її тіло. Один ром розказав нам, що одного дня, коли він проходив повз робітника, той пригрозив засипати його сміттям так само як циганку. В той день, коли я втратила матір, міліція проводила контроль особистих ідентифікаційних карток, оскільки багато ромів з Албанії оселилися поблизу нашого табору. Тих ромів, хто був без ідентифікаційних карток відразу відіслали в Албанію. Так вийшло, що того дня мати забула свою ідентифікаційну картку в барак. Отже, ми сподіваємось, що вона жива, хоч і в Албанії. Мій брат і кілька моїх родичів відразу пішли до грецько-албанського кордону і намагались перейти в Албанію. Але в них не було документів і їх повернули. До цього дня я не знаю про долю моєї матері. Якби не три мої доньки, яких виховую сама, я б поїхала в Албанію і пошукала б її. Але тоді в нас виникли інші проблеми. У 1999 році в Афінах був землетрус. Нас припустили залишити те місце. Більшість ромів переселилася на сміттєзвалище, у район, який називається Неа Зое.

Я думала, що ми, нарешті, знайшли місце, звідки ніхто нас не виселить: куди гірше ніж жити у сміттєзвалищі? Більшість з нас збиралися потратити останні гроші на ремонт бараків, щоб зробити їх привабливими. Але у лютому 1999 року прийшли представники міліції з бульдозерами і знищили п'ять бараків. Водночас з'явилися представники організації, яка допомагала ромам, і заявили, що дії міліції були протизаконними, і що вони постараються нам допомогти. Згодом нам пояснили, що член парламенту поцікавив-

ся у місцевої влади, що з нами роблять і попросив припинити чинити так. (Примітка: пані Даманакі, в той час член парламенту, коаліція та ліві і прогресивні групи 24 лютого 1999 року порушили питання в парламенті стосовно інциденту на основі матеріалів GHM/MRG-G)

Події вшухли на певний час. Хоч ми жили без води і електрики, посеред сміття, я думала, що ми можемо лишитись тут навечно. У липні, здається 2000 року, міліція і бульдозери з'явилися знову. Перед цим приходили офіцери поліції і погрожували нам знищити наші домівки, якщо ми не покинемо це місце. Але ми думали, що то пусті балачки, оскільки офіцери поліції часто погрожували нас побити або посадити у в'язницю. Але цього разу вони прийшли знову. Більшість пішли на роботу, а я пішла в лікарню з дочкою Ніколетою. Я саме поверталася, коли побачила бульдозери, які зрівняли наші халупи з землею. Оскільки нікого не було на місці, хоча б для того, щоб винести пожитки з бараків, усе було розкидано навколо.

Вони ще не знищили наш барак, і я попросила водія бульдозера та інших почекаати, поки я винесу наші пожитки. Вони погодились зачекати. Зараз я гадаю, що вони не знищили бараки старих ромів, а попросили їх покинути місце за 2-3 дні. Коли бульдозери поїхали, ми почали збирати те, що залишилося цілим. Це був справжній удар для нас. Наші бараки могли видатися дуже бідними, але ми вклали в них всі наші гроші. Більшість з нас купили дерево хорошої якості, мали у будинках цементну підлогу, а деякі навіть вікна зі справжнього скла.

Знову ми не знали куди податися. Район Аспропиргос і Ано Ліузіа залишався нашою домівкою протягом останніх 20 років. "Куди б ми не пішли, де живуть роми, нам треба буде воювати і сваритися з місцевими ромами", - казав Зефірі. Отже, ми вирішили

перечекати, поки події вшухнуть і тоді пошукати місце, аби оселитися. Ми знайшли місце неподалік нашого попереднього місця проживання і поставили там бараки. Але не всі з нас. Деякі з нас болячись, що бульдозери повернуться, і зібравши свої пожитки, вони пішли.

Але це не кінець наших митарств. Десь через рік ми переселилися. У вересні 2002 року бульдозери повернулися. Але цього разу ми були готові. Ми відразу звернулися за допомогою в організацію, що помагала ромам (примітка: GHM/MRG-G), які обіцяли проінформувати про безчинство офіційних представників. Бульдозери були зупинені. І хоч нам обіцяли повернутися і знищити наші домівки, цього не сталося. Лише у вересні минулого року, поліція зробила спробу знищити хатинку одного рома. Він прибіг за мною. Я вийшла і попросила представників поліції показати нам папери, які дозволяють їм знищити будинок. Я віддала курси, організовані тією організацією, і хоч я не зрозуміла багато речей (в мене немає освіти), згадала, що такі папери мають бути. Офіцер поліції сказав мені, що вони не мають паперів при собі, але вони підписані. Врешті-решт вони пішли, наказавши рому знищити барак самою, або вони повернуться через два дні. Я думаю, що поліція знала, що те, що вони роблять, є беззаконним, тому вони більше не повернулися.

Я не знаю, що чекає на нас в майбутньому. Багато людей і офіційних представників звідусю відвідували нас і казали, що умови нашого життя є жалючими, що уряд має зробити щось, але нічого не міняється. Я не можу цього зрозуміти. Ми не просимо їх будувати нам дорогі оселі. Особисто хотіла б почити від офіційної особи: "Діючись, ти можеш поставити свій барак тут і ніхто тебе не вижене". Це все про що я прошу."

Діонісія Панайотопу

Обговорюємо проект політичної реформи

Днями у Центрі культур національних меншин Закарпаття відбувся семінар, на якому обговорювалися проект Закону України "Про національні меншини в Україні" (нова редакція) та проект Закону України "Про внесення змін до Конституції України" (підготовлений Президентом України Л.Кучмою).

На семінар були запрошені керівники національно-культурних товариств області, юристи, працівники облдержадміністрації й журналісти.

Відкрив семінар начальник відділу у справах національностей та міграції обласної держадміністрації Михайло Черепаня.

Він коротко проаналював чимало статей з нової редакції Закону "Про національні меншини в Україні" і зацікавив присутніх своїм коментарем, що спонукало до жвавого обговорення.

Особливо бурхливо дискусу відбулася навколо статей 3 і 19. До статті 19 рекомендовано внести поправку, яка стосується асигнування для розвитку національних меншин. Зокрема, виконуючий обов'язки голови Общественного Карпатських русинів Євген Жупан запропонував внести таку поправку до ст.19. "Асигнування для розвитку національних мен-

шин передбачаються у Державному бюджеті України, місцевих бюджетах Автономної Республіки Крим, областей (а далі внести), районних, міських і сільських (далі за текстом), міст Києва та Севастополя".

Річ у тім, що фінансування у районах і селах відбувається з великими труднощами. А ще було б краще, якби конкретно було вказано відповідний процент від загального бюджету.

Щодо закону "Про внесення змін до Конституції України", то більшість представників семінару підтримали закон, який видано на всенародне обговорення Президентом. Виступаючи, зокрема, Наум Репкін (єврейське культурно-освітнє товариство), Йосип Адам (товариство ромів "Рома"), Йосип Горват (товариство словаків ім. Л.Штура), Олександр Горват (демократична спілка угорців), Миколай Горват (молодіжний ромський клуб "Романі Черхень"), Віллі Пап (товариство музичної культури ромів "Лаутари"), Сергій Ніжкосян (товариство вірменської культури "Арагат") та інші одностайно підтримали проект закону. Виступаючи наголошували, що в Україні уже назріла політична й економічна реформа. Її потрібно проводити, адже Чехія й

інші країни уже працюють за такою моделлю. Двопалатний парламент і всі інші реформи, які пропонуються на всенародне обговорення, підтримували виступаючи. Проте строк 5 років для вибору нового Президента і парламенту не підтримали. Він має залишитись таким як був - 4 роки. "Один рік нічого не дасть і не врятує Президента", - сказав заслужений працівник культури Ернст Бучко.

Більшість із присутніх у своїх виступах були за те, щоб губернаторів не призначав Президент, а їх обирало саме населення. Це підняло б авторитет губернаторів і їм більше б довіряли. І що пропозицію радили внести до поправки в Конституції, адже там це питання не запропоноване для обговорення.

Поправки і свої зауваження, які виникли у членів семінару, можна надіслати письмово у Центр культур національних меншин або навіть передавати факсом за номером 3-70-64. "Усі зауваження будуть передані у Київ", - сказав Йосип Соломон - директор Центру культур національних меншин.

На закінчення семінару начальник відділу у справах національностей та міграції облдержадміністрації Михайло Черепаня ого-

лосив, що у липні 2003 року у смт Солотвино Тячівського району проведуть фестиваль національних меншин. Тому треба формувати такі колективи, які б показали досягнення, а не бідність. Бажано своєчасно подавати заявки у оргкомітет фестивалю.

А у серпні проведуть 5-й Міжнародний фестиваль телевізійних і радіограмм для національних меншин "Мій рідний край". Отже, слід серйозно поставитися до цих заходів і вчасно подавати заявки.

Центром культур національних меншин Закарпаття випущено уже два "Інформаційні бюлетені", у яких доноситься до широкої громадськості забезпечення реалізації в області державної політики у сфері міжнародних відносин, захисту прав національних меншин. Такі бюлетені планує Центр випустити про кожне товариство зокрема.

Волика Опаленик

НА ТЕМИ МОРАЛІ

ЧИ НЕ ЩЕМИТЬ МАТЕРИНСЬКЕ СЕРЦЕ?

На дукгал ла даякоро іло?

Двері прочинила сирочка приваблива ромка. "Мабуть, сестра, - подумав про себе, - цікаво, як вона все це сприйняла, повинна ж знати про Світланин вчинок"

А вголос сказав:
- Хотів би Світлану побачити. Чи тут мешкає вона?
Дві сірі блискавки проткнули мене наскрізь і зникли за довгими, густими віями.
- Навіщо ж її бачити, для чого вона вам?
- Я хотів би поцкавитися у неї про долю немовляти, котрого народила... Де я можу її побачити?
- Світлано, - када ме, проджан.

У першу хвилину я не повірив, занадто різнилася ця справжня Світлана від тієї, що змальовувала

уява, поки готувалася до зустрічі. Та мій подив вона сприйняла по-своєму.

На її обличчі був неприхований острах. Через те, що буде ніяково перед своїми ромами, котрі ще не знають про її вчинок, про її справжнє дівоче життя... Але... але... такі як Світлана часом забувають і про іншу, більш жадливу, ніж громадську, осудливу кару. Ця невольна кара прийде пізніше, у погляді сирочих хлопчаків. То буде страшне покарання. Покинути немовля у пологовому будинку і втікати з лікарні, виявляється, набагато легше, ніж, скажімо, влаштувати в дитячий будинок для немовлят. І це, за словами таких матерів, заради майбутнього щастя.

- А що ти розумієш під "щасливим майбутнім"?
- А кому потрібна я з байстрюком, - відповіла Світлана. - А калчити собі життя, залишатися самотньою не бажаю.

Зрада і щасливе майбутнє... Щось не дуже поєднуються ці слова. Навряд чи можливо побудувати щастя на чийомусь горі та безталанності? Молода мати відмовилася від дитини... А якщо не обурюватися - радіти треба? Чи ж було б кращим, дорогий мій читачу, якби немовля лишилося з

матір'ю, яка бачила у ньому лише тягар?

Ми шануємо материнство, особливо багатодітних матерів, залучаємо до рангу найвищих Святих, але існує одна потворна парадоксальність - байдужість матері до народженої дитини...

Покинуті діти - трагедія нашого життєвого сьогодення цього часу. Скільки прикладів того, як матері власноруч позбавляють своїх малят життя... Підкидають їх під чийсь хати, в хаші, під сіно і таке інше. Занадто вже ліберально ставимося ми до "зо-зуль". Адже чоловіка, який вчинив згвалтування, іноді засуджуємо до вищої міри покарання, бо цим він завдав моральної травми іншій особі. А жінка, яка травмує життя своїй дитині, - перед законом чомусь не відповідає. За це не судять, більше того, відмова від дитини до певної міри утаємнюється (згадаймо Світлану). І злочин, завдяки цьому, лишається прихованим від людського ока міцною завісою гуманності та швидкоплинного прощення...

А тим часом кількість дітей, ромських немовлят, які лишилися без батьків, повсякденно зростає. В тому числі неодноразово були покинуті ромські немовлята у пологових будинках і на Кировоградщині, зокрема в Новоукраїнській районній лікарні...

Чи ж не болить вам від цього, "зо-зуль"? Чи не вчувається вам уві сні плач дитини і не щемить серце?!

Леонід Савицький,
власкор "Романі Яг",
Кировоградська область

Я тепер уже - в Америці. Але не забуваються дороги, якими я пройшла і проїхала по Закарпаттю. Одна з них - у найвіддаленіший ромський табір с.Ростоки на Рахівщині.

Мене називають щасливою жінкою

Манге пгенен бахталі ромні

Двос вчителів, сім букварів

Вулиця вузька - з одного боку Біла Тиса, а з іншого - гора. До неї й туплять хатини. Ні городів, навіть латок землі біля них.

У таборі до тисячі мешканців. Тоді, коли завпали суди, дорослих майже не було видно. Всі на праці, більшість подалась на заробітки в сусідні з Закарпатською області, а певна частина таборян трудяться на різних роботах у районі Рахів та його околицях.

Найповажніша людина у таборі - Ганна Рошташ. Її ще називають щасливою жінкою (Авел аменде бахтаї ромні). Запрошують на гостини, на Новий рік. Мовляв, добро приносить.

Нашим провідником - Марійка, донечка бровки табору пані Ганни Рошташ. Дізналися: має одинадцять літ, учениця п'ятого класу. Вже знала, що у таборі є 250 дітей. На жаль, школу відвідують хіба що понад півсотні хлопчиків та дівчаток, навчаються у першому і другому класах, аби здобути грамоту. Двос вчителів, сім букварів. Одначе хочуть, аби був і третій клас.

Побудували хати і стали осідло жити

Згідно з легендою, записаною журналістом Рахівської районки Валерієм Кальком, близько п'ятдесяти років тому з Словаччини у розмальованих кибитках на Устерки (околиця Рахова) приїхували сім'ї: Рошташів, Ковачів і перед урочищем зупинилися перепочити, коней напоїти. Після перепочинку, можливо, помандрували б і далі, але

трапилося нещастя. Випадково втопилася тут їхня улюблениця - восьмилітня дівчинка. Поховали її на березі Тиси, саме там, де річка зароджується від злиття Чорної та Білої Тиси. І вже не могли піти звідси і залишити могилку...

Колесо сонечка висіло над Карпатами, коли Марійка знайомила зі своїми друзями.

- Під час канікул ми збирали ягоди, малину. Дев'ятирічний Дмитро Рошташ із хлопцями ловив рибу. Допомогали і батькам по господарству, - розповідає Марійка. - У таборі розмовляють трьома мовами: ромською, українською і румунською. - Невже? - не зовсім віро.

Дівчинка знизала плечима, й ми пішли далі табором. Вона повела мене у нове приміщення колишньої будови міськрадгоспу, де будуть нові класи. У таборі всі діти мусять учитися. Так говорила вчителька.

Назустріч нам поспішав хлопець, до родини якого хотіли зайти. Замок на дверях не дав. Юра Рошташ найстарший у родині (шестеро дітей) шойно повернувся з Рахова, де працює. А батьки, брати й сестри - кожен при ділі, тобто роботі.

- Ми з нетерпінням чекаємо коли підемо у школу, - цими словами проводжали мене діти до рейсового автобуса. - Приходьте до нас.

Андріяна Гельбіг,
аспірантка Колумбійського
Університету,
ромський табір с.Ростоки
Рахівського району

Книга в газеті

Аладар АДАМ,
Юлія ЗЕЙКАН,
Євгенія НАВРОЦЬКА

Парно бар ай кало кінно

Білий камінь з чорної катівні

Тривожна молодість Божені Дарако терніпен Боженак

- У нашій родині - народилося семеро дітей. Я була четвертою. Ян, Гелена, Марія, Божена (я), Ірина, Елемір, Людвіг. Училася в школі на Радванці. Мріяла після її закінчення продовжувати освіту, але нічим було платити за навчання.

Мама дуже цікаво вийшла заміж. Вона народилася і жила у селі Холмок (Холмоші). Батько на той час уже був музикантом. Запросили у село грати на весіллі (мамі тоді було 14 років, і вона пішла подивитися на музикантів, і послухати музику). Батькові сподобалася симпатична дівчинка. Він підійшов до неї, поговорив, і тієї ж ночі молодий музикант украв юну красуню. Йому тоді було 17 літ.

Згодом у мамі народилося 18 дітей, але живими залишилися лише семеро.

Я у 1945 році вийшла заміж за музиканта. Мій чоловік проживав на вулиці Тімірязєва, у мікрорайоні Шахта. Там маленькі будиночки тулилися один до одного. Роботи не було.

На Радванці також люди жили бідно, але мій чоловік був заможний, ми допомагали бідним.

У неділю ходили до римсько-католицької церкви, яка знаходилася на вулиці Корзо, на службу.

Війна

... На електростанцію скинули бомбу. Поруч у сусіда був підвал, і ми бігали туди ховатися. Де сьогодні залізничний міст теж скинули бомбу, було дуже страшно. Коли через річку йшли російські солдати, ми налякалися (купалися в Ужі). То був жовтень місяць. Побігли налякани до батьків і кричали. Батько знав, що то росіяни, і казав, що прийшли нас визволяти від фашистів.

Пам'ять вертає мене у часи, які передували приходу руських.

До 1938 року в Ужгороді були спеціальні вози. Їх називали фіакрами. Вони розвозили людей, як своєрідне таксі. Мій дядько мав фіакр чорного кольору. На ньому золотими буквами було написано його прізвище. Мав двох коней до нього. У фіакрі також їздили наші музиканти.

Чехи толерантно ставилися до ромів, а угорці дуже погано. Неподалік нас жив сусід на прізвище Пекарович. Він був угорцем. Мав корчму. Не любив ні словаків, ні ромів, ні євреїв.

Під час війни німецькі солдати забирали євреїв у машини і відвозили у гетто. Воно було розміщене неподалік залізничної станції, на вулиці Мукачівській. Усе довкола було обгороджене колючим дротом. Звідти я допомогла втекти євреї. Вона була кумою моєї матері. Мала тридцять п'ять років. Її звали Гелена. Пробула вона в гетто шість місяців. Важко там було. Євреї спали на землі. Я Гелені (мала прізвище Горват)

Напередодні Ромського національного дня вважаю за необхідне розповісти про людину, яка своє життя присвятила боротьбі за соціальні права ромів у всьому світі - про професора університету Техаса в Астні Яна Ханкока (о Янко е Радзоско), якого я обрала своїм науковим керівником.

Ян Ханкок народився в Лондоні у 1942 році і походить по лінії батька з роду угорських ромів ромунгре (башалде), а по лінії матері - англійських ромів романічал. Наприкінці 50-х років родина Ханкоків переїхала з Британії до Ванкувера (Канада), де Ян вступив до десятого класу місцевої школи, але покинув її ще до кінця учбового року і пішов працювати. Він був фотографом у газеті, продавав запчастини до автомобілів, працював монтажником сталевих конструкцій, а під час карнавалів встановлював і розбирав атракціони. До речі, родині Ханкоків належав великий парк атракціонів в Девонпорті (Англія) ще наприкінці XIX століття. У 1961 році Ян повернувся з Канади у Лондон, де він змінив багато професій - був менеджером оркестру, малярем, працював в книжковій крамниці. На той час він мешкав на квартирі, де його сусідами були переважно студенти зі Сьєрра-Леоне (західно-африканська колонія Великобританії). Спілкуючись з друзями, Ян вивчив крію - провідну мову цієї країни. Чутки про його успіхи в упорядкуванні словника крію досягли професора Давіда Далбі в університеті Лондона, який сприяв зарахуванню Ханкока в докторантуру цього закладу. Прем'єр-міністром Англії на той час був соціаліст Харольд Уілсон, який запровадив тимчасову експериментальну

Ян Ханкок: "Моє перо - моя шабля." "Мійро пор - сі мійрі чгуврі."

програму для представників "меншин". Ханкок був зарахований разом із сьєрролеонцем Карімом Тураєм, який пізніше став міністром закордонних справ своєї держави. А Ян Ханкок, не маючи ані посвідчення про середню освіту, ані дипломів бакалавра і магістра, у 1971 році отримав ступінь доктора філософії і наразі є автором понад 300 друкованих видань. Він активно приєднався до ромського руху наприкінці 60-х років. Цьому сприяв такий випадок.

Внаслідок поліцейського рейду на ромську родину в Британії загинули їхні маленькі діти. Про цей випадок не повідомили належним чином в національній пресі, що обурило Ханкока, він розшукав місцеву ромську організацію і запропонував власну допомогу. Як і більшість родин, його родичі завжди навчали не наголошувати на своєму етнічному походженні, але з цього моменту він перестав його приховувати. Він розпочав активну діяльність. Вже в 1971 році брав участь у Першому Всесвітньому ромському конгресі в Лондоні, став членом Міжнародного ромського союзу.

З 1972 року професор Ян Ханкок викладає в університеті Техаса в Астні і є директором Ромського Центру документів і архівів, які він збирав понад тридцять років. У цьому центрі ми з ним і познайомилися кілька років тому. На той час мене зацікавили освітні ініціативи Джорджа Соро-

са в Україні, а саме програма "Роми", і яюсь я зателефувала до Центру російських і східноєвропейських досліджень. Там порекомендували звернутися до одного з двох фахівців. Одним був Ян Ханкок, прізвище якого мені було знайоме вже багато років за його лінгвістичними дослідженнями про мови піджин і креолі.

Мій блиц-екскурс до кладовці дав закладені ще за часів радянської школи поему Пушкіна і два оповідання Горького... Але нічого із справжніх знань. Дивлячись у ці уважні очі, я зрозуміла, що ніколи не мала нагоди зустріти ромський погляд отак - прямо, відверто і уважно.

- Нічого я не знаю, - відповіла.

На той час у мене вже був дев'ятирічний педагогічний досвід із біженцями у провінційній Монтані. Не такі вже вони ситі опі західні демократії, та й не в ситості річ, а в повазі людської гідності, а цьому правникам закладів, що опікуються проблемами біженців, ще треба повчитися. Допомагає іммігрантська солідарність. По-англійськи це називається "tacit understanding", або розуміння без слів, по очах. Цінувати досвід і поважати життєві поневіряння людини - це важливіше, що його навчила мене іммігрантська солідарність.

Я дякую долі за ту першу зустріч з професором Ханкоком, яка привела мене до нього в клас

і дала унікальну можливість на власному досвіді пересвідчитися, як цей видатний вчений і ромський автор-першопроходець енергійно і красномовно критикує засилля гадже у ромських студіях. Він продовжує роль захисника, яку він обрав понад тридцять років тому, наразі викладаючи курс "Ромська мова і культура" в американському університеті.

Професор Ханкок компактно зібрав весь свій досвід рома-вченого, невтомного політичного діяча і виклав його у предметі про розмаїття ромського життя і культури.

Професор Ханкок докладно зупинився на темному боці ромської історії. Він викрив віки рабства в Румунії і жалюливий і досі ще відчутний спадок його для багатьох ромів. Він підкреслює, що ромське рабство і примусові роботи мали місце і в інших частинах світу. Доктор Ханкок вважає, що геноцид ромської нації за нацистів, як і досвід рабства, продовжує впливати на життя ромів ще й досі. Також детально він проаналізував витоки антициганських настроїв і роль стереотипних образів "циган". Не зупиняючись на цьому, він розповів американським студентам про видат-

них ромських діячів у різних галузях. А під кінець курсу порадив, як гадже могли б стати сприйнятливіші у спілкуванні з ромами. Його поради значно полегшують розуміння і сприйняття ромської культури. Залишилося тільки побажати, щоб у багатьох країнах були такі професори-роми, які б так само завзято і наполегливо відстоювали свою культуру, і це вже відбувається.

До речі, професор Ханкок - людина настільки скромна, що більшість студентів викладачів не знають про його міжнародну діяльність. О шостій ранку він вже біля комп'ютера. Мало кому відомо, що багато з міжнародних документів стосовно ромів написані чи відредаговані саме ним.

(Продовження на 9 стор.)

носила їсти. Там біля колючого дроту вартував молодий німець, не пригадую як його було звати. Якось несла Гелені смажену курку, передану їй чоловіком. Підійшла до німця і

показує, що принесла їсти. Він до мене почав говорити по-німецьки. Я не розуміла його мови і заговорила ромською. Кажу йому: "Те хав, те хав". А він взяв і поцілував мене в обидві щокі. Потім віддав Гелені їсти. Я їй кажу, щоб вона приходила до колючого дроту, може допоможе. Тричі чи може й більше приходила, але десь зник німець. Сподівалася допомогти Гелені. Нарешті я зустріла його. Він зрадів. Я попросила німця, щоб покликав Гелену. Він відійшов, і ми втекли потайки.

Батько був старостою і до нас часто приходили рейтери. Тому ми не могли переховувати Гелену вдома. Сестра май-

бутнього чоловіка дала свою метрику, і ми пішли до моєї сестри. Вона порадила нам переховуватися у знайомій, яка жила в Михаловце.

Із лютого 1943 року, майже півроку, жили в кладовці. Хазяйка не випускала нас нікуди, боялася, що я чужа.

А коли прийшли російські солдати, то старший лейтенант Бердянов привіз нас в Ужгород. Квартиру Гелени хтось зайняв. Та вона прожила в Ужгороді ще рік, а потім переїхали в Кошице. Дуже дякувала Гелена мені за те, що врятувала їй життя. Гелена хотіла мене удочерити (не мала своїх дітей), в Кошице жила досить заможна. Однак батько не дозволив.

Після війни батько працював музикантом, жили непогано. Мій чоловік грав на саксофоні. Я довго не звертала уваги на музиканта, який неоднораз зустрічався мені. Виявилось, що давно стежить за кожним моїм кроком. У 1945 році ми розписалися. Мама не хотіла, бо він був із Шахти, а там люди жили досить бідно. Але батько підтримав мене і сказав, що головне - кохання. Якщо любимо одне одного - не треба заперечувати. Виховали двох дітей - сина Ернеста і доньку Єлисавету. Разом прожили багато літ. Ніколи не сварилися. Намагалися дати дітям освіту.

Я також працювала разом із чоловіком Антоном, який грав на всіх духових інструментах. У 50-х роках виступали в ресторанах "Верховина", "Київ". Я грала на барабані

Мій син - моя гордість. Закінчив культосвітнє училище в Хусті, потім продовжував навчання в консерваторії у Києві. Закінчив два курси. Згодом працював у різних відомих колективах Москви та України. Заслужений працівник культури. Юрист.

Донька Єлисавета працює у ромському дитячому садочку. Отак і минула молодість: у турботах про власних дітей, у праці. Тепер - радують онуки, правнуки. Ім розповідаю про свою молодість, яка випала на нелегкі часи.

ДЗВОНИ НАДІЇ ЧЕНГІВА ПАЦИМА

Світлина Мирослава Горвата

З богами
Міхалом, Річардом,
Анна, Анна, Анна,
до Бога і широкі
Анна ми своїм братів,
Пастор Андрій Тарас
2, 04, 2003
с. Собатина

Пастор Церкви Живого Бога ще кілька тижнів тому запрошував нас у табір, де багатьох ромів (братів і сестер змінила віра. Говорив: "Із Мукачєва приїжджає сюди за понад півсотню кілометрів у четвер та п'ятницю. У село, де мешкають 500 ромів і чи не стільки ж - гадже. Воно знаходиться неподалік від райцентру Іршави. За Лозю треба звернути на вулицю, обабіч якої гори і ліс. Воно начеб у їх долонях."

Розмова, про яку розкажемо, відбувалася минулої середи. Передували їй дзвінки з редакції у Центр ромів (знаходиться у будинку, яким починається Мукачівський табір). Попросили шеф-редактора "Романі Я" Алабара Адама зв'язатися з пастором, аби поїхав разом із журналістами в Собатину.

Майже одночасно із Церквою с. Собатина зводилися домки, підміти повиню у Карпатах. Була надія, що Господь допоможе ромам, і вони щасливо відсвяткують новосілля.

Добру годину "телефонували". Однак... Ніхто з тих, хто відгукувався на дзвінки, не знав, де перебуває пастор Йосиф Фаркош.

І ось ми, залишивши автомашину перед Центром ромів, простуємо до гурту, де затято про щось сперечаються. Виявляється, це бров п'ятитисячного Мукачівського табору, котрий після кількох операцій "став" на ноги, й тепер цікавиться, що за час його "лежання" в лікарні відбулося в таборі, а також його "активісти". Та не встигли "поручатися", себто привітатися (як кажуть українці). А тут - легковик іде прямо до нас. З нього виходить усміхнений пастор Йосиф Фаркош.

- У мене п'ять хвилин. За півгодини маю бути у селищі Мукачівського району Чинадійово... Там чекають брати і сестри. До Собатина не можу їхати. Хіба що завтра, тобто у четвер.

Храм допомагала зводити американська місія із Мічигану. Її представник є в Тернополі.

Це пан Олександр Волянник - директор

Кому повинні завдячувати, що у таборі ніні храм?

- Найперше, місі "Райвели". На-

звав би і лікаря-хірурга Девіда з Берліна. Він свого часу із іншими лікарями побував у цьому таборі, приймали й оглядали хворих. До слова, Девід сам ходить... із протезом. На лівій нозі. Навчився вже ним користуватися так, що наразі не всім помітна його хвороба. Сказав би добре слово й про майстрів із Мукачєва: Івана Горвата, Йосифа Балого, Геізу Каналаша. Їм допомагали місцеві жителі, котрі виконували підсобні роботи: це три брати Говді - Василь, Віктор та Руслан. Варила смачні обіди Міла Говді...

То із стислої розповіді пастора, котрий потай поглядав на годинника. Відтак сказав, перепрошуючи нас: "Неодмінно знайдіть адміністратора храму Анну Лакатош, яка має ключ від Церкви. А ще її секретаря. Вони усе розкажуть і покажуть. Утім, раджу не обмежуватися ними, побесідуйте з таборацями, пошквуйте їх життям."

- Сьогодні в Чинадійові маю перша проповідь, - сказав пастор, - покажуть дев'ять чоловік. А ще працюю у селі Ремета Берєвського району...

Очевидно, немає потреби представляти нашим читачам Йосифа Фаркоша. Адже найкраще характеризують пастора його справи.

Дорогою, яка веде до храму, йдуть не лише дорослі, а й діти

Пастор був задоволений: Храм Живого Бога відвідують десь 65

ромів із табору. Із них - 30 членів Церкви, а інші - парафіяни. Дуже змінилися люди, стали добрішими. Завдяки зусиллям представників із Америки - діти отримують їжу...

Це тема окремої серйозної розмови - розвій Церков Живого Бога у Закарпатті (знаємо, що є вони навіть у Римі!). Власне, не стільки розмови - дослідження.

Та повернемося у табір Собатина. Визна редакція "Романі Я" (газети із статусом обласної) побувала тут після першого горапену в Карпатах. Мали бесіду з керівництвом району, а також мером Іршави Іваном Івановичем Паличаком. Обіццли допомогти ромам, до котрих прийшли ліхи.

Треба відкрити недільні школи при храмах. Не лише релігій там навчаються

Ідея будівництва Церкви Живого Бога у Собатині витала давно. Її метою, по-перше, мала бути консолідація (єдність) тих, хто прагне жити з вірою Господа. А, по-друге, дітей треба вчити, щоб вони змалку прилучилися до таймів Церкви...

А по-третє...

Послухаємо, що говорить Анна Лакатош, до якої найперше завітали, знаючи, що пастор довірив їй ключ від Храму:

- Третього березня цього року до нас пришло 40 дітей. Наступного заняття у недільній школі вже зібралось чи не вдвічі більше. Вважаємо, що буде добре, коли у недільній школі займатимуться 45-48 учнів. Зрозумійте, що працювати з дітьми не так і легко, коли їх багато - до сотні. Адже безпосередньо (окрім пастора) з ними займаються двоє: я і Надія Олгач.

...Перед храмом у клітку ока, запримитивши журналістів "Романі Я", почали збиратися роми. З добрими новинами. Та й не лише. Однак... Ми попросили дати можливість побесідувати з довіреними людьми пастора.

Викладаємо слово Боже, як можемо

- А яку, - запитує, - літературу маємо для цього? Найперше "Біблію в картинках"... Розуміємо, що цього мало. Тому користуємося й іншими книжками. Подаровані "Романі Я" журнали "Камор" ("Сонечко"), де є азбука, а також "Малій букварик" - то безцінне для нас. Навчатимемо наших вихованців ромської мови... Отак, потихеньку, від букви до букви...

Анна Лакатош - молода, красива ромка (а це з її слів). Одягається цілком по-сучасному. Коли б не знали, що поховала сина, й тепер переймається донечкою Зоряною, котра закінчила 4-й клас, то думали б, що безтурботна красуня табору, не маючи ніяких проблем, взялася зазвичай до релігійних. Однак, виявилось, що це далеко не так.

У храмі - святечна тиша. Скрізь прибрано.

- Завтра у нас, себто у четвер, Євангелізація, - мовить Анна Лакатош. - Готуємося, бо ж весь табір буде присутнім. Зранку приїде пастор із Мукачєва. Він буде головним...

Краянин Олександр Федорчук із дружиною - ніні живуть в Америці - допомагають коштами, аби діти мали харчування
Розглядаємо візитку. Заспівала пара - він і вона. Себто, закарпа-

тець із Іршавщини, котрий одружився із американкою.

- А вони були у вас?
- Так, Олександр гостював. Це він розказував і про дружину, - розповідає головний адміністратор храму Анна Лакатош, - допоміг наш українець тим, що маємо кошти, за які можемо закупити продукти: хліб нам щоденно доставляють із пекарні Ільниць, купуємо макарони, крупу, чай...

У храмі, де так святечно - лавиці. Дізнаємося, що тут тимчасово (із 15 Березня ц.р.) навчаються вихованці недільної школи.

- Скоро перейдемо в нове приміщення. Там, де тимчасово обладнано кухню й стоїть плита, - буде офіс...

Ми побували і в приміщенні, яке ніні ремонтується, - там буде ідальня та клас. Умови чимале.

- Ідальня буде в порядку, - дякує своє слово Надія Олгач. - Я не лише навчаю, а й допомагаю готувати їжу. Наші страви смачні: маємо перше, друге й на третє - компот із сухофруктів...

Що ж... Будемо сподіватися, що Євангелізація завтра (у четвер, 3 квітня 2003 року) пройде успішно. І пастор буде задоволений.

Юлія Зейкан
Коментар брива табору с. Собатина, депутата Іршавської міської ради **Йосипа Находжі:**

- Я бровом смнадцять років. Удруге обирають депутатом Іршавської міської ради. Моя громадська позиція ні для кого не є секретом - відстоюю права табору. Храм-то добре, повнень - то горе для нас. У мене самого води було по двері, підлога замочка. Думаєте, що на мої прохання відкунулися голова райдержадміністрації пан Клим та голова райради пан Бобик? Помилувалися. Повнень заробила великого лиха - однак роми залишилися самотніми у біді. Скажу по ширості майже половина із 130 будинків - постраждали.

Зайдіть до наших людей, пошквуйте, чим їм допомогла влада, - зрозумієте багато чого. Найгіршіша наша проблема - це біді, принесені повиню. Кілька хат відбудовано. Але - це мізер. Зараз українське потрібні, щоб влада повернулася обличчям до ромів.

Ви можете почути від представників влади, що вони переймаються проблемами ромів. Але... чи ці слова є правдою?

P.S. Продовження теми - в наступних номерах газети.

Жахливий терор "гостей-підлітків"

Несамовитий крик жінки на вулиці Минайській в обидній час ошелешив перехожих. Машини почали зупинятися, а пішоходи збиратися навколо. Жінка не могла від хвилювання або шоку говорити, а показувала на під'їзд, з якого з'явилися залиті кров'ю молода дівчина і старша жінка.

- Допоможіть, вбивають! - кричала й дала мольдозиця.

Побачивши зक्रивавлених жінок, хтось з перехожих з мобільного телефону викликав одразу "швидку" й міліцію. Дівчина ледве трималася на ногах, а кров заливала її все тіло.

З натовпу хтось помітив, що з під'їзду вибіг юнак і щодуху почав тікати у бік залізничі.

Кілька чоловіків кинулися йому навздогін, відразу з'явилися "швидка" і міліція.

Міліціонери миттєво кинулися у під'їзд і піднялися аж до восьмого поверху: туди й вели літві від крові. На останньому поверсі у заціпенінні, опустивши голову сто-

яв молодий юнак, не знаючи куди подітися. На руках юнака клацнули залізні "браслети".

Коли міліціонери вивели юнака, то старша жінка відразу впізнала бузувіра і почала кричати:

- Це він! Це ця погань вбивала нас! "Швидка" забрала усіх трьох жінок у лікарню. Найбільше постраждала 18-річна Олєся. Її один з бандитів перерізав горло. На щастя, сонна артерія вціліла.

Працівники карного розшуку доставили затриманого у під'їзд, а пізніше й втікача у міськвідділ. З'ясувалося, що це - обидва учні Ужгородського коледжу: 17-річний ужгородець Ігор і його "колега" й одноліток Михайло з Мукачєва. Рідні Олєсі добре знайомі з батьками Михайла. Знаючи про те, що батько Олєсі перебуває на заробітках у США, а вона тепер проживає у квартирі лише з мамою і молодшого сестрою, то у голові Михайла почали вириватися чорні плани.

Своїми планами юнак поділився з од-

нокурсником Ігорем, повідавши, що у Олєсиних батьків водяться великі гроші. Обміркувавши чорний план, хлопці запаслися пневмопістолетом та саморобним мисливським ножем і направилися в гості до знайомих. Коли прийшли, то Михайло сказав, що хочуть, щоб їм дозволили оформити реферат на їхньому комп'ютері, а Олєся допомогла.

- Добре, Михайлику, заходьте, Олєся якраз удома, - привітно промовила пані Олєся.

Жінка пригостила їх кавою, і вони сіли разом з Олєсею за комп'ютер. Однак ніяк не могли розпочати криваве дійство, бо якось було не по собі.

Раптом задзвенів телефон. Мати Олєсі пішла в іншу кімнату до телефону, а Ігор, який стояв поруч, переморгнувшись з Михайлом, дав зрозуміти, що пора діяти.

Ігор швидко схопив Олєсю, затупив їй рот і ножем чиркнув по шиї. Дівчина почала відбиватися руками, кричати. У такий

метушні Ігор ненароком схопився за лезо ножа й порізав собі пальці.

У цей час забігає в кімнату мати і кидається на допомогу, але Михайло виймає пістолет і прикладає їй до скроні, натискає курок, та куля лише поранила обличчя, а інша взагалі зробила лише подряпину. Тоді Михайло звалив її на підлогу і почав страшно бити.

І тут раптово у дверях з'являється родичка Олєсі, яка приїхала з Тячева. Побачивши таку картину, вона з жахом кинулася внаслідок, несамовито волюючи на допомогу, вибігла на дорогу. Що було далі ми уже знаємо. Так несподіваний приїзд родички врятував життя двом людям.

За твердженням хірурга Ужгородської ЦКМЛ Василя Мельничука, загроза життю Олєсі минула. Після психологічного стресу і пошкодження обличчя пані Олєсі теж допомагають лікарі.

А "дружки" замість розкішного життя споглядатимуть небо у клітці.

Валентина Ткаченко

Муки пошуку свіжого слова Е дугк родел увжо лав

Проблеми етнопсихології на сторінках "Романі Яг"

Національне відродження як категорія і суспільнознавча проблема тісно взаємопов'язані з проблемами етнопсихології, з проблемами усвідомлення себе тим чи іншим етносом як спільноти, що має лише самоназву (етноним), а й "усвідомлює свою єдність, протиставляє себе іншим аналогічним утворенням і відрізняється від них стійкими і своєрідними рисами культури, способом життя, етнічними стереотипами".

У процесі сьогоденного національного відродження чимало роль відіграють засоби масової інформації, зокрема й друковані, на сторінках яких пропонується суспільно-політичне, культурно-мистецьке та духовне відродження у нашому суспільстві. Саме завдяки ЗМІ утверджується ідея, що українці - державотворча нація у нашій державі, стирається поняття вторинності українського народу. Після проголошення незалежності в Україні, крім, власне, українського національного відродження, розпочалося відродження тих етносів, які компактно проживають на території нашої держави. Дуже важливо, щоб відродження культури українського етносу як державотворчого проходило без того, аби створювати дискомфорт іншим національностям, які проживають в Україні.

Роми, як національна меншина не лише на Закарпатті, а й загалом в Україні, тривалий час не мали не лише своїх шкіл, а й культурно-освітніх товариств. У краудому разі були ромські ансамблі пісні та танцю. Починаючи від 1991 року, ситуація в Україні щодо ромської проблеми коринним чином змінилася. Зараз лише в Ужгороді нараховується кілька десятків ромських культурно-

освітніх товариств, студій, фольклорних гуртків, ансамблів, недільних шкіл тощо.

Сьогодні до ромської проблематики тією чи іншою мірою дотична ціла низка соціальних та економічних проблем, які є характерними для нашої держави загалом і для Закарпаття зокрема. Останні десять років у регіоні значною мірою поживався інтерес до ромської проблематики як у науці, так і літературі та мистецтві. Про це свідчать праці, які прямо чи опосередковано торкаються ромської тематики. Серед науковців до ромських проблем зверталися дослідники І. Мигнович, М.І. Піколич, М.П. Макара, М.П. Тиводр, І.М. Сенько, письменник В.С. Фединишинцев та інші.

Природним є те, що до проблем ромів звернулися і політики та фінансисти. Це свідчення того, що суспільство починає усвідомлювати: без комплексного вирішення ромських проблем не можливо зрушити з місця глобальної проблеми - адаптації ромського етносу серед інших, підняття їхнього освітнього та загальнокультурного рівня й одночасне збереження своїх традицій, звичаїв, народно-поетичної творчості, ремесел тощо.

Отже національне відродження на Закарпатті має свої специфічні риси. Як бачимо, помітним явищем у суспільно-громадському житті цього найзахіднішого регіону стала, з одного боку, українізація у всіх сферах, а з іншого, - національно-культурне пробудження серед представників інших народів, у тому числі й ромського етносу, який є одним із найменших за чисельністю, і до представників якого склалося специфічне, упереджене ставлення, і не лише в українському суспільстві.

Значним досягненням ромів

Закарпаття та лідерів їхніх культурно-освітніх товариств є видання ромської народної газети "Романі Яг" ("Ромське вогище", сьогодні газета виходить із статусом всеукраїнської, - прим. редакції). Цей засіб масової інформації є найбільш колоритним етнографічним явищем у сучасній закарпатській пресі. Оригінальним є те, що він друкується чотирма мовами - українською, ромською (кириличною), угорською та російською. Такий підхід, на наш погляд, має практичний характер, бо саме у такий спосіб газета охоплює більшу частину ромських читачів, які, з огляду на суспільні обставини, навчалися в українських та угорських школах. Загалом часопис робить спробу в інтелектуальному, культурному та історичному сенсі представити читачеві "колективну душу" ромського народу. Завдяки такій позиції стирається поняття про ромський етнос як щось вторинне, яке здатне лише до шахрайства, крадіжок тощо. І, навпаки, поглиблюється уявлення про романтичне піднесення цього народу в періоди соціально-економічних негараздів, про його обдарованість і здатність до особливих ремесел, про їхню мову (№ 4 (33), 21.02.2001), своєрідність танців, пісень, усної народної творчості (№ 1-39) тощо.

Видання має яскравий, національний характер, починаючи від епіграфів: "Ми - протяг золотий в історії держав". Крім загального епіграфу, як правило, кожен номер "Романі Яг" теж має епіграф, який характеризує основну подію місяця. Так, у безневомому випуску 2001 року епіграфом номера стали слова Т.Г. Шевченка:

*"Чого мені тяжко,
чого мені нудно,
чого моє серце плаче,
ридає, кричить,*

*Мов дитя голодне?
Серце моє трудне,
Чого ти бажаш,
що в тебе болить?"*
Поруч у перекладі М. Козимиренка подається текст ромською мовою:
*"Со мангэ дя пхэрас
бибаб мангэ,
ровэл явэнца про ило,
танго лэскэ танго?"*

Крім того, в газеті ромською мовою подаються короткі біографічні відомості про Т. Шевченка, переклад його віршів ромською мовою. Зустрінаємо у номерах "Романі Яг" також інформацію про творчість та епіграфи з творів Лесі Українки, Василя Симоненка, Василя Стуса, Віктора Гюго, Ліни Костенко, Міха Козимиренка, Расима Седжича, Лекси Мануша та ін.

Тематична палітра газети досить багата і вирізняється етнічним спрямуванням: питання усної народної творчості ромів, традицій уроку ромської мови, питання щодо збереження мови та відродження культурних традицій (музики, танців, народних звичаїв, обрядів), проблеми народних ремесел ромського населення тощо.

Разом з тим видання друкує матеріали про спілкування ромської меншини з іншими національними меншинами Закарпаття. Серед постійних рубрик у "Романі Яг" і "Національно-культурні товариства Закарпаття", де читачі-ромів знайомлять з представниками інших культур. Рубрика "Вивчаємо ромську мову", у якій подаються поурочно елементарні знання з ромської мови, цікава не лише для ромського етносу, який хоче вдосконалити свої знання з рідної мови, а й суто навчально-методичного боксу як своєрідна система збереження головного атрибуту нації в іншомовному середовищі.

Певною мірою видання "Романі Яг" втрачає від того, що йому бракує матеріалів етносоціального характеру: проживання значного відсотка ромів за межею бідності, низький рівень освіченості, медичного обслуговування, національні

хвороби. Важливо, щоб у перспективі газета розширила коло своїх дописувачів із середовища ромів, бо це дало б можливість поглянути на деякі проблеми не лише збоку, а й зсередини. Слабо відчутна співпраця колективу газети з іншими закарпатськими виданнями, а саме цей фактор міг би відіграти важливу роль у спростуванні поширеної думки у суспільстві про ромів як ледарів, жебраків, наркоманів, людей кримінального світу і таке інше. Останнім часом урбанізація жанрова структура часопису, спостерігаємо за цікавими матеріалами Ю.Зейкана, С. Навроцької, А. Адама, Н. Герцера. Проте, не відкидаючи постулата, що журналістська інформація - це певна частина документованих і публічно оголошених відомостей, зауважимо, що "Романі Яг" дещо бракує матеріалів аналітичного характеру.

А саме ця риса могла б свідчити як про високу професійні якості колективу редакції, так і про якісність (епітарність) видання й розширення читачів аудиторії. Зрештою, ці проблеми, то лише питання часу, бо муки творчості - це, на думку професора В. Здоровеги, "муки пошуку своєї думки, а відтак і свіжого слова". Свої перші муки колектив "Романі Яг" пройшов успішно, газета відбулася, а зараз уже йде процес удосконалення професійної якості, процес осягнення ромської етнічності як "душевної стихії" і як способу буття.

Таким чином, нині, в умовах української державності, спостерігається процес національного відродження не тільки української духовності, а й відродження культури тих етносів, котрі компактно проживають на території нашої країни. І в цих умовах важливо знайти розумний баланс міжетиною співіснування, особливо в таких багатонаціональних регіонах, як Закарпаття.

**Юрій Біділя,
зав. кафедри журналістики,
заступник декана
філологічного
факультету УжНУ,
доцент**

Розкажіть, будь-ласка, що це за програма за якою навчаються роми?

М.І.: Ця програма - частина великої загальної програми, яку розробив Інститут Відкритого Суспільства в Нью-Йорку, тобто фонд Сороса, яка надає фінансову підтримку для подальшого навчання лідерів ромів і талановитої ромської молоді. Ця програма здійснюється не лише у Львові, а й в Києві, Одесі, Харкові, Ізмаїлі. Крім того, і в інших країнах - Румунії, Угорщині... В Україні у цьому проєкті задіяні всі школи International House.

Як довго вчать роми в International House, які їхні успіхи і які перспективи?

М.І.: Приємно, що багато з тих, хто прийшов до нас у вересні 2001 року з нульовими знаннями, зараз є на вищих рівнях і, хоча зазначити, що прогрес, якого вони досягли, є їхньою власною заслугою. Ми намагаємось лише створити для них умови. Ми ставимось до цього проєкту дуже серйозно, адже, це велика відповідальність. Тому ми зацікавлені, щоб і самі студенти були зацікавлені на подальше навчання. Ми, звичайно ж, слідкуємо за

МАЙБУТНЄ - ЗА ЛІДЕРАМИ АНГЛУНІПЕ ПАЛА ЛІДЕРИ

Молодим львівським ромам без перебільшення можна поздрити. Вони ось вже майже два роки вивчають англійську мову в International House - одній з найпрестижніших мовних шкіл міста. Більше того вони мають шанс, завдяки отриманим знанням, здобути вищу освіту за кордоном. Такими перспективами ромська молодь, яка належить до місцевой ромської громадської організації "Терніне", завдячує не лише Інституту Відкритого Суспільства в Нью-Йорку та Дю. Соросу, а й директору львівської школи International House Маріанні Ільній, з легкої руки котрої почався цей проєкт у Львові, і, завдяки наполегливості якої він досі триває. Пані Маріанна люб'язно погодилася розповісти на сторінках "Романі Яг" про те, як зараз складеться ситуація з проєктом "Англійська мова для ромських лідерів" у Львові, які перспективи відкриються перед десятком молодих людей, котрі зараз оволодівають цією іноземною мовою.

їхнім прогресом і дуже радіємо, коли вони повертаються до нас знову і знову, навіть, якщо тимчасово їм доводиться припинити навчання.

Ромська молодь вчиться у нашій школі, поки не підготуються до складання іспиту TOEFL. Саме цей іспит є нашою кінцевою метою. Та це не є кінцевою метою проєкту, бо саме такі знання англійської мови надають

ромським лідерам з метою їх подальшого навчання за кордоном, і TOEFL є необхідним іспитом для цього навчання.

Чи буде школа сприяти тому, щоб її випускники продовжили далі навчання?

М.І.: Моя компетенція обмежується навчанням в нашій школі. Але, оскільки ми постійно підтримуємо зв'язок з Нью-Йорком, то постійно звітуємося за те,

як виконується програма. Там знають, хто навчається, хто скільки часу навчається і як навчається. Нашій школі дуже пощастило із студентами, вони навчаються дійсно добре. Тому ми, звичайно, цікавимося їхнім майбутнім. Я вже надавала керівнику товариства "Терніне" Миколі Юрченку певну інформацію з цього приводу. І буду надалі у цьому допомагати. Але я на це не можу абсолютно ніяк впливати, адже це є інші проєкти, інші програми.

Чому саме школа International House взялася за реалізацію цього проєкту?

М.І.: Тому що наші школи самі колись були створені за проєктом Фонду "Відродження". Ми всі звідти виростили і спонсорувалися впродовж двох років, але наша мета - стати самокупними повністю, а далі продовжувати надавати підтримку іншим проєктам фонду. Тому ми брали участь в перепідготовці військових, підготовці науково-технічних

кадрів та в багатьох інших проєктах, які здійснював фонд.

На сьогодні в школі International House вивчають англійську 8 молодих ромів. До слова, ця школа входить до складу всеукраїнської організації International House, яка цього року святкує своє 50-ти річчя. Організація налічує близько 120 шкіл, у понад 30 країнах світу. Львівська школа, яка почала свою діяльність у 1994 році, була другою школою в Україні, яка увійшла до цієї організації. Сьогодні у школі навчаються студенти різного віку, починаючи з п'яти років. Викладач тут не лише з України, а й з США, Великобританії та інших англійських країн. Усі вони, окрім спеціальної освіти, мають додатковий сертифікат викладання англійської як іноземної для дорослих. Методика викладання в International House комунікативна, основна мета - навчити людей спілкуватися, адже найголовніше, щоб люди не боялися говорити, бо мова - це засіб спілкування. У школі, крім англійської, викладається ще й німецька, французька та італійська мови, а також українська та російська як іноземні.

**Марта Швець,
м. Львів**

Шановні читачі, ми продовжуємо знайомити вас з відомими ромськими виконавцями різних часів. Цього разу - наші гості Сергій Ерденко та група "Лойко".

300 років тому кочував по Росії знаменитий ромський скрипач-віртуоз Лойко Зобар, якого можна було порівняти хіба що з Паганіні. Він міг змусити людей плакати й сміятися водночас. Звірі виходили з лісу послуhati його, птахи співали разом з ним.

Сьогодні скрипка Лойка продовжує звучати. Тільки тепер вона - в руках сучасних ромських музикантів, які назвали свою групу на його честь. Уже понад 10 років вони роз'їжджають по світу з концертами та грають у кращих концертних залах.

Сергій Ерденко, засновник групи (скрипка, вокал), працював у театрі "Ромен" та в театрі Марка Розовського в Москві. В 1990 році Сергій залишає театр і створює групу "Лойко" в Лондоні. Критики називають "Лойко" ведучою ромською групою в світі. В 90-х роках Сергій працював з Олегом Пономарьовим та Вадимом Кумицьким. Разом

вони записали 4 диски. 1 серпня 2000 року Сергій Ерденко зібрав новий склад групи "Лойко". Група записала 2 диски, у які ввійшли не лише обробки народних ромських пісень, а й власні твори ромського маестро.

Георгій Осмоловський (скрипка, бек-вокал) протягом останніх 10 років був членом відомої російської групи "Фолк-Опера" (під керівництвом Бориса Базурова), брав участь у міжнародних джаз-рок фестивалях й записав 6 дисків та кілька саундтреків до кінофільмів. Крок за кроком він все ближче підходив до ромської музики, адже працював з кращими московськими ромськими музикантами, які нарекли його Золотим за його майстерність та професіоналізм.

Леонсія Ерденко (танець, вокал, перкусія) стала співачкою та танцюристкою в групі "Джанг",

Сергій Ерденко:

"Роми весь час у леті, вони, як птахи"

Сергій Ерденко: "Рома са гуран, сар, е чірікля"

записала 5 дисків зі своїм батьком Миколою Ерденком. В 1998-1999 роках вона записала сольний альбом і брала участь у різних міжнародних фестивалях та музикальних проєктах.

Альоша Безлепкін (гітара, бек-вокал) працював з ромським скрипалем Миколою Ерденком, був учасником ромської фолк-групи "Джанг". Він записав кілька альбомів з Миколою Ерденком та Леонсією Ерденко. Гітара Альоші Безлепкина привнесла нове блюзове звучання до останніх альбомів "Лойко".

Пропонуємо увазі читачів невелике інтерв'ю з Сергієм Ерденком.

Кор.: У ромів нелегке життя (скрипка, бек-вокал) протягом останніх 10 років був членом відомої російської групи "Фолк-Опера" (під керівництвом Бориса Базурова), брав участь у міжнародних джаз-рок фестивалях й записав 6 дисків та кілька саундтреків до кінофільмів. Крок за кроком він все ближче підходив до ромської музики, адже працював з кращими московськими ромськими музикантами, які нарекли його Золотим за його майстерність та професіоналізм.

Кор.: І зараз? Чи ви просто розповідаєте про легенди?
С. Ерденко: Безумовно, зараз багато речей змінюється. Та, одначе, у тій же Москві лише тепер починають об'єднуватися, з'явля-

тися громади, театр, проходять певні фестивалі. Роми намагаються зараз створити дещо єдине.

Кор.: Бистрицька - ваш педагог, ви - театральний артист. А що ж таке раптом трапилося, що ви взяли скрипку й усе покинули?

С. Ерденко: У моєму житті відіграв велику роль спектакль "Гамбрінус". Я працював у Марка Розовського, в основному як актор. І коли грав цю роль (а це була цікава роль, тому що грав єврейського музиканта з ромською душею та ромськими очима), раптом відчув, що коли я зі скрипкою, коли я не лише текст говорю, а й грати, то посилюється вплив. Згодом вирішив розширити дану ідею. Ми поїхали в Лондон, потім кочували по всьому світу, по всій Європі. Отак і народилася наша група, мова якої, безумовно, музика. А музика, мова есперанто.

Кор.: Ви розповідаєте про ромське життя, музику. Це все зараз є? Ви ж не в таборі живете так? У вас, напевно, машина є.

С. Ерденко: Машини у мене нема.

Кор.: А кинь?

С. Ерденко: Кинь є в Дубліні, у моєї доньки. І вона чудово їздить верхи. А я просто боюся власті з теною й зламати руку. Однак, маючи будинок у Дубліні, маючи будинок у Москві, я постійно у русі,

ми постійно їздиво. І вдома проведимо набагато менше часу, ніж у дорозі.

Кор.: Цивілізація XXI століття взагалі ніяк не вплинула на ромів, на ромську культуру, на ромську музику?

С. Ерденко: Все впливає, та я з повною відповідальністю можу сказати, що якщо б була можливість сісти в кибитку і поїхати з 21-го століття у 20-те, 19-те, гадаю, роми, не задумуючись, сіли б і поїхали.

Кор.: У ромів існують свої свята?

С. Ерденко: Так. Наприклад, свято святої Сарі. Причому, це католицьке свято, яке має дуже високий рейтинг. На одне з таких свят приїздив навіть Папа Римський. Збираються сотні тисяч людей. Це релігійне свято перетворюється в ромський фестиваль.

Кор.: Як ви ставитеся до циганського театру "Ромен"? Чи не здається вам, що вільний дух ромів і театр - несумісні?

С. Ерденко: У театру, як і в будь-якого живого організму, бувають свої періоди, коли він знаходиться на підйомі. Тому в якійсь момент трапляються певні проблеми, то це закономірно й нормально. Гадаю, тепер у колективі все прекрасно.

Підготовлено за матеріалами Інтернету

Ян Ханкок:

"Моє перо - моя шабля."

"Мійро пор - сі мійрі чгуврі."

(Закінчення. Початок на б стор.)

У 1978 році, одразу після Другого Ромського Конгресу, Ханкок разом з Юлем Бриннером і двома іншими ромами-активістами особисто прийшли до штаб-квартири ООН у Нью-Йорку, щоб вручити петицію про визнання ромського народу. Петицію було схвалено, і Міжнародний Ромський Союз одержав членство в Економічній і Соціальній Раді ООН як NGO. Пізніше він домігся членства в ЮНІСЕФ та в Департаменті Інформації, а вже у 1993 році знову виборював підвищення статусу Ромського Союзу до Категорії II (Споглядач) в ООН.

Кілька разів на рік Ханкок вирушає до Європи, проводить антирасистські семінари і зустрічається з державними діячами стосовно ромських питань. Він читав лекції в США про ромський Голокост, історію ромів і міграції. У 1997 році Президент Клінтон призначив його своїм радником з питань Голокосту.

У Яна Ханкока троє дітей від першого шлюбу і двоє, син Малік та донька Хлоя, від другого. Його дружина Деніс Давіс - провідна афро-американська адвокат Верховного Суду Штату Техас.

Ян Ханкок ніколи не був у краї-

нах СНД і пообіцяв неодмінно відвідати Україну. Він вже прочитав ромські книжки, передані йому ромами України. "Молодці! Яке винахідливе словотворення!" - вигукнув він, переглядаючи українсько-ромський розмовник. Деякі книжки, написані українською, чекатимуть на мого повернення до Астину, бо Ян Ханкок володіє багатьма мовами світу, та українську лише започатковує. "З розмовником я можу її вивчити." - каже він. Наразі, з українськими ромами він спілкується ромською і англійською. Його електронна адреса: xulajeta@utexas.edu. "Кожне таке спілкування, - каже професор Ханкок, - то радість для мене, воно відновлює сили і надає наснаги".

Нещодавно Ян Ханкок повернувся з Індії, де перебував як представник Ромського Національного Конгресу і зустрівся з Його високістю Далай Лама. На знак підтримки ромського народу духовний лідер Тибету і лауреат Нобелівської премії за мир, вранці 8 квітня увійде до центрального храму в м. Дхарамсали (Індія) і запропонує ченцям молитися за мир і єдність всього світу.

Т.Габрієлсон, докторантка університету Техаса в Астіні, спеціально для "Романі Ян"

РОМ-ПРЕС

Учасник проєкту - "Терні зор"

У м. Бровари відбулася презентація партнерського проєкту "Розвиток ініціативи та реалізація прав громадян, наданих законом про місцеве самоврядування в Україні "Толока". Проєкт передбачає систему заходів, які сприятимуть депутатам місцевих рад, місцевим активістам, НУО та ініціативним групам громад брати активнішу участь і грати впливовішу роль у розвитку своєї громади. Для участі в цьому проєкті вже відібрано п'ять "пілотних" громад, серед яких і громада міста Бровари.

У презентації проєкту взяли участь: голова правління ВГУ КВУ Ігор Попов, директор Творчого центру Каунтерпарт Юлія Тихомиррова, Броварський міський голова Віктор Антонечко, завідувач відділами та управліннями міської ради, депутати міської ради, члени міських громадських організацій, до складу ввійшли і члени молодіжної громадської організації "Терні зор". Очікується, що за час виконання проєкту будуть розроблені також місцеві проєкти та ініціативи, а результатом тривалої співпраці громадських активістів з депутатами місцевих рад стане новий психологічний клімат взаємної довіри, який гарантуватиме стабільність громади.

"Масляна"

У березні в м. Переяслав-Хмельницький відбулося масове гуляння "Масляна", на якому проводжали зиму і зустрічали весну.

На святі проведені цікаві ігри, готували традиційні млинці, також був ярмарок. "Моржі" купалися в річці Трубіж. А на височинній стовп вилазили хлопці, щоб з самого верху зняти подарунки. Також була представлена концертна програма, де виступали колективи міста Переяслав-Хмельницький та району.

За календарем весна вже настала, та зима ще чіпляється за свої права. Дивлячись на людей, які активно у серці брали участь у цьому гулянні, мож-

на сказати: "Не та весна, що на вулиці, а та - що на серці".

На "Масляні" розважалося також багато ромів, які проживають в м. Переяслав-Хмельницький. Вони не лише розважалися, а вели розмови про подальше життя своїх дітей. Мені дуже приємно було чути з цих розмов, як роми пилькують про вступ своїх дітей у вищі навчальні заклади, адже років з 10 тому такі розмови між ромами майже не велися. І дай Боже, щоб так було й надалі.

Підготувала

Людмила Кравченко

Наша міліція нас "береже"

Наприкінці березня у Львові стався шокуючий випадок - працівник елітного спецвідділу міліції "Сокіл" вчинив стрілянина у "маршрутці" та поранив водія його сина-кондуктора. Як стверджують очевидці та потерпілі, зранку 29 березня до "маршрутки" зайшов чоловік у цивільному і показав здалеку посвідчення, яке нібито дає право на безкоштовний проїзд. Коли кондуктор попросив показати посвідчення ближче, пасажир спершу вилаявся а потім вдарив кондуктора. Водій зупинив "маршрутку" і попросив чоловіка вийти, та той, натомість, витягнув пістолет та почав стріляти. Водія було поранено у груди, кондуктора - у ногу, третій вистріл, на щастя, нікого не зачепив. Пасажири автобуса затримали чоловіка, забрали пістолет та викликали наряд міліції.

У правоохоронців є своя версія - міліцейське начальство стверджує, що водія та кондуктор, озброєні гумовою палицею зі словами: "Бий ментів!", самі розпочали бійку, внаслідок якої міліціонер отримав струс мозку та переломи ребер. Тож в тому, що правоохоронець вдався до пістолета немає нічого протизаконного - якщо життю міліціонера загрожує небезпека, він має право застосувати зброю.

Хто тут правий має вирішити прокуратура Франківського району Львова, яка порушила справу за статтею 122 ККУ - "заподіяння телесних ушкоджень середньої важкості". І водій, і міліціонер проходять по справі як потерпілі...

Марта Швець, Львів

Поради від Ради Драбаріне квітаре Рада

з 8 по 22 квітня

Овен - ваш час триває. Щирі вітання, квіти та просто приємні слова на вашу адресу ще будуть надходити. Для тих, хто народився після 10 квітня. Від ваших добрих рук повинно все рости, чоловіки мають неабиякий хист до бізнесу, просто "чують гроші". Жінки, правда, дуже серйозні, але ефектні. У цьому місяці ви можете звернутися до своїх боржників - вони дещо віддадуть. Не намагайтеся вступати у сварку, винуватого не знайдете. Молоді Овни - для вас вирішиться дуже важливе питання за рахунок ваших батьків.

Телець - всі навколо помітили, що без вас ніяк не можна обійтись. Готуйтеся до великого банкету. Будьте уважні у ділових справах, можливі непорозуміння з начальством. Гроші з'являться там, де ви і не чекали, саме в той час, коли вони будуть дуже потрібні. Друзі дитинства допоможуть зробити важливий крок у вашому житті. Особисті стосунки трохи пожаляються, можуть з'явитися нові люди навколо вас.

Близнята - ви зараз у великій пошани та маєте змогу заробляти більше. Але може статися, що витрати на родину значно збільшаться. Приділіть увагу батькам! Трохи робить паузи, щоб не упастися з ніг. Вітаміни вам зараз не завадять. Дуже вигідно можна продати машину або хоча б велосипед. Нирки - ваше слабе місце у квітні.

Рак - згадайте, що настала весна. Обов'язково зробить собі подарунок. Приємні хвилини матимете від спілкування з молодшими родичами. Бажано не втручатися у грошові справи, що обговорюють поруч з вами. Новина, на яку ви чекали останні два тижні, буде приємною.

Лев - більше оптимізму! Не так все погано, як видається на перший погляд. Ті справи, що ви відклали, ніхто замість вас не зробить. Намагайтеся не приносити себе в жертву, як ви завжди це робите. Неприсмною буде суперечка з тими, хто вас нещодавно підтримував. Можливі відверті наклепи та плітки.

Діва - знайомство, що відбулося місяць тому, не стало, на жаль, для вас корисним, але з цієї людиною вам ще доведеться робити спільну справу. Якщо ви за кермом - будь ласка, будьте обережні. Жінкам раджу не дуже показувати свій характер у квітні, результат "командирського" тону буде дуже негативний, а ласкою ви зможете досягнути значно більшого.

Терези - ви трохи розгубилися. Ті, кого ви вважали своїми союзниками, повернулися до вас другим боком? Але ж вони не проти вашої співпраці, тому робіть висновки. Стан вашого здоров'я трохи поліпшився, а ось родині, будь ласка, приділіть увагу, особливо Левам. Не встигаєте робити всі справи водночас - щось залишіть на більш сприятливий період. Будьте лагідними до тих, хто поруч з вами.

Скорпіон - для вас тепер настало нове життя. Потрібно освоїти нову справу, тому сумно вам не буде. Трохи турбот потребують родичі, але ваші зусилля приведуть до доброго результату, так що, будь ласка, налаштуйтеся на краше! Особисті справи вирішуйте без свідків.

Стрілець - дуже сприятливий період для торговельних справ, скористайтеся моментом. Небезпечно турбувати людей, які нещодавно мали власні неприємності, вони можуть бути з вами не дуже чемними. Щодо правоохоронців - то вони ваші друзі, сміливо вирішуйте паперові справи. Особисте життя спокійніше, ніж на початку року.

Козеріг - ви трохи стомилися, вирішуючи складні справи. Відповідальність була дуже серйозна, але результати вас задовольнили. Навколо вас з'явилися два "фронти", які намагаються перетягнути вас на свій бік. Ваша незалежність викликає багато пліток. Корисним буде відпочинок біля родинного вогнища.

Водолій - ви ще не закінчили серйозні справи, але - на правильному шляху. Вам залишилося два - три місяці сумлінної праці, і ви будете задоволені своїм результатом. Терези та представники "земних" знаків (Тельці, Діви, Козероги) сприяють змінам на краще у вашому житті. А ось щодо Левів - у них є власна думка на все, що відбувається з вами. Раки вам допоможуть, якщо ви їх попросите.

Риби - не перебільшуйте свої можливості. Розраховуйте тільки на себе, бажано укласти фінансову угоду, яка гарантує ваші права. Матимете клопіт з молодшими родичами. Чекайте в гості немолоду жінку з іншого міста. У особистому житті все гаразд.

Володимир Бамбуза

Воно приємно говорити,
Коли нічого не болить,
Коли здоровий і щасливий,
Коли багатий і вродливий
Тоді людина забуває,
Що не завжди добро буває,
Коли ж вітри трясуть,
мов грозу,
Коли мороз пролазить в
душу,

Коли обірваний до тіла
І нікому немає діла,
Тоді не треба говорити,
А треба брати

і щось робити,
А що робити? І сам не знаю,
Куди їти? Кому писати?
Побачив те, що аж здригаєш
І хочу вам переказати.

Мороз надворі - місяць січень,
Вітри пропиззують наскрізь,
І тепло відішлись, на базарі
Торгують жваво продавці.
І раптом циганчата-діти -
Красиві, грізні і роздіти,

Нещасні діти

В страшних лахміттях,
майже голі,
Простоволосі йдуть поволі,
Підходять, кожного вітають,
Тацюють, пісеньки співають.
Замерзли. З носа сопля лиються
Крізь сльози до людей
Подайте дядю -
ми голодні,
Ми потанцюєм вам сьогодні.
Чудовий день,
неділя-свято,

Ви наторгуйте багато.
Розумний глянув би заплакав,
А дурень дивиться й сміється:
"Погляньте люди -
циганчата
Морозу зовсім не бояться".

Геть, звідси, кляті дармоїди!
Женуть від себе продавці.
Дивіться, люди, щоб
не вкрали
Чогось чорнявенькі оці.
Прокляте плем'я -
повно грошей

І повно золота у них,
Батьки в пернях спочивають,
Дітей просять посилають,
Щоб жити в хоромах дорогих.
А люди злії і не знають,
Що діти ті батьків не мають
Нема, крім хворої бабусі,
У них нікого! В розвалосі
Живуть нещасні п'ять дітей
І хто їх має за людей?
Найстарший років
з чотирнадцять,

Найменший, може, років п'ять,
З них кожен може посміяється,
Рукою в спину їх попхат.
Живуть вони, мов собачата.
Природи діти - циганчата.
І що з них виросте - гадаю?
Не зна ніхто - і я не знаю!

Воно приємно говорити,
Коли нічого не болить,
Коли здоровий і щасливий,
Коли багатий і вродливий,
Тоді людина забуває,
Що не завжди добро буває.

РОМАНИ ХАБЕНАТА

САЛАТ ІЗ ХРІНУ, МОРКВИ ТА ЯБЛУК

0,5 кг моркви, 1 велике кисле яблуко, 1 ст. ложка тертого хрину, півсклянки густої сметани, сік з лимона, сім'я
Моркву потерти на дрібній терці, яблуко на грубій. Хрін потерти теж на дрібній терці. Усі складники вимішати, додати сметану, заправити за смаком соком з лимона, сім'я.

САЛАТО АНДА ХРІНО, МОРКОРІ АЙ ПГАБА

0,5 кг моркори, 1 барі шутлі пгабай, 1 ст. рой пгагердо (ернімен) хрїно, допаш кувчі густо сунтина, соко анда цїтрона, лон
Моркори ернімен пре хурді терка, е пгабай пре тувлі. Хрїно ернімен пре хурді терка. Саворо гамісарас кретане, сьовас сунтина, керас те авел ізівно ай сокоса анда цїтрона, ай лон.

"Ромелька красуня - 2003"

Наталія, 17 років
сmt Вел. Березний

Олена, 22 роки,
м. Донецьк

Василіна, 18 років
сmt Вел. Березний

Редакція газети "Романі Я" й надалі запрошує ромських дівчат (віком від 12 до 22 років) взяти участь у фотоконкурсі.
Для участі у конкурсі слід подати своє фото. Необхідно також вказати вік, місце проживання.

РОМАНИ Я

Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства
Реєстраційне свідоцтво серія KB №5877 від 20.02.2002 р.
Шеф-редактор **Александр АДАМ**
Редактор **Евгенія Навроцька**
Редакція не завжди поділяє позицію авторів. За точність наведених фактів відповідає автор. Редакція зберігає за собою право виправляти мошу і скорочувати матеріал.
Повний або частковий передрук матеріалу дозволяється лише з посиланням на "Романі Я"
АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м. Ужгород, вул. Дунавського, 18, телефон (03122) 61-39-56.
E-mail: romyag@tn.uz.ua
http://www.romaniya.uz.ua
Видруковано в Ужгородській міській друкарні, вул. Руска, 13.
Умовн. друк. арк. 2,5. Тираж 2500. Зам. № 54

ПІГЕРАСА

Авел аврі анда кгер о мушр. Ай пгарел пєс:
- У-ух! Варєс камел пєс бувати те кераві! Джав цєра пашлював, ай кам начол.

Виходить чоловік з хати.
Потягується:
- У-ух! Щось працювати хочеться! Піду полежу, може, минеться.

О ром вісардя (болдас) пєс кєйре холяме ай кїно ай пгєнал л ромняке:

- Кадо ту сан дошалі анде саворєстє! Бїгавєс ман пре даденєро сдїдне ай чї пгєнєс анде савї школа сїкльо амаро чгаворо.

Чоловік повернувся додому злий, змучений і каже дружині:
- Це ти у всьому винна!

Посилаєш мене на батьківські збори і не говориш, в якій школі вчиться наш син.